

**ДАЛИБОР ТОДОРОВИЋ, ЕТНОГРАФСКО НАСЛЕЂЕ РАШКЕ: ИГРЕ,
ПЕСМЕ, ОБРЕДИ И НОШЊА. РАШКА: ЦЕНТАР ЗА КУЛТУРУ,
ОБРАЗОВАЊЕ И ИНФОРМИСАЊЕ „ГРАДАЦ”; 2024. 231 СТ.,
+ 1 ЕЛЕКТРОНСКИ ОПТИЧКИ ДИСК (CD-ROM)**

Монографија *Етнографско наслеђе Рашке: игре, песме, обреди и ношња* Далибора Тодоровића значајна је публикација посвећена истраживању, очувању и презентовању елемената традиционалне народне културе Рашке области. С обзиром на историјску улогу овог краја као једног од најважнијих простора етнокултурног обликовања српског народа, посебно у домену обредних пракси, музичког стваралаштва, народних игара и традиционалне ношње, ова студија пружа драгоцен допринос научној, стручној и широј јавности.

Рашка област, историјски и културолошки препозната као простор где се преплићу различити утицаји и традиције, све више добија на значају у истраживањима која се тичу очувања и валоризације нематеријалног културног наслеђа. Дело Далибора Тодоровића не само да систематизује доступне податке већ нуди и нова теренска сазнања, што га чини драгоценим извором за етнологе, антропологе, фолклористе, као и за све заинтересоване за српску традиционалну културу.

Тодоровићева монографија је резултат темељног и мултидисциплинарног истраживања које обухвата теренски рад, проучавање музејских збирки и архивске грађе, као и преглед релевантне литературе, што је омогућило свеобухватно приказивање културне баштине Рашке области. Теренски рад аутора заснован је пре свега на казивањима мештана, на анкетирању и директном теренском запису. Наиме, Тодоровић

* milicevic.sonja2702@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7296-4997>.

је током десетогодишњег истраживачког процеса (2007–2017) прикупљао етнографску грађу непосредно на терену, разговарајући и анкетајући становнике подголијских, поткопаоничких и подбуковичких села, као и села у Подрогосни, у сливу река Рашке и рашког Ибра. Овакав приступ омогућио је аутору да конципира изразито темељан, аналитички преглед народне културе Рашке области, структурално организован у седам тематских поглавља. Сва поглавља темељно су документована. Допуњена су пажљиво одабраним визуелним материјалом (између осталог, фотографијама из личне архиве аутора), који визуелно–документарно прати текстове и доприноси јаснијем разумевању приказане грађе. У тим целинама представљено је богатство нематеријалне и материјалне културе овог простора. С тога, ова монографија није само научно дело већ и важан документ очувања породичног, личног и предачког сећања – материјалне културе која је у савременом добу у великој мери угрожена или нестала.

После уводних сегмената монографије – „Реч аутора” и „Увод”, следи детаљан преглед антропогеографских и етнолошких карактеристика Рашке, којим се кроз анализу географског положаја, порекла и етничких особина становништва успоставља основа за разумевање специфичности културне традиције овог краја. Аутор своја запажања темељи на релевантној литератури и радовима истакнутих етнолога и географа који су се систематски бавили Рашком облашћу, али и на сопственим теренским истраживањима. Полазећи од уочених етничких обележја и културне сродности становништва с обе стране Ибра и Рашке, он формулише лично виђење граница ове области, указујући на сложеност просторне и идентитетске диференцијације унутар ширег етнокултурног контекста.

Посебно је обимно, али и систематично обрађено, поглавље о обредно–обичајној пракси, која обухвата обреде животног и годишњег циклуса. У оквиру животног циклуса, аутор описује обреде прелаза попут рођења, крштења и свадбе, као и традиционална веровања и праксе као што су „терање урока и сливање страве”, који су широко распрострањени у српском етнолошком простору. Аутор на терену бележи и обред „кукање на аљине”, који није забележен у досадашњој литератури, што се може сматрати локалном специфичношћу и показатељем дубљих слојева народног светоназора. У оквиру годишњег циклуса, аутор детаљно анализира централне календарске светковине – Божић, Васкрс и Крсну славу – које и данас представљају окосницу ритуалног календара. Ову анализу проширује и описом обредних пракси које су данас углавном део колективног сећања, као што су „додоле” и обичаји везани за заштиту усева, док се поједини облици, као што је „заветина” и даље одржавају у

појединим местима, што сведочи о трајној повезаности заједнице са природним ритмовима и аграрним циклусом.

Поглавље о народним песмама и певању доноси преглед вокалне и вокално-инструменталне традиције, са посебним освртом на карактеристичне облике музичког израза овог краја – певање уз гусле, тепсију (тзв. тепсијање), напуњену чашу воде или уз звекет кашика. У њему су заступљени текстуални записи песама различитих тематских и функционалних типова: од бројаница и љубавних до радних и родољубивих песама, чиме се остварује изузетан допринос очувању локалне фолклорне баштине.

У одељку посвећеном народним играма и музичкој пратњи Тодоровић приказује како старији, тако и новији играчки репертоар, уједно анализирајући основне одлике игара и инструменталну пратњу. Посебан допринос овог дела монографије чине музичке транскрипције народних игара – нотни записи мелодија и песама које се изводе током игре – што представља драгоцену етномузиколошку грађу од значаја за будуће истраживаче и практичаре. Иако записи не садрже опис покрета ни кореографске елементе, овај недостатак је делимично надомештен аудио и видео записима народних песама и игара у mp3 и mp4 формату, који се налазе на компакт-диску приложеном уз монографију. Овај звучно-визуелни материјал не само да омогућава мултисензорно представљање грађе, чиме се повећава њена документарна вредност, већ представља и драгоцен едукативни ресурс – како за фолклорне ансамбле и кореографе, тако и за истраживаче и све заинтересоване за очување традиционалне музичке и извођачке праксе. Садржај диска наведен је на последњим странама публикације.

Сегмент посвећен народној ношњи и одевању обрађује материјале и технике израде текстила (вуна, конопља, лан, ткање, ваљање итд.), као и развој и основне одлике мушке, женске и дечје ношње од друге половине XIX века до савременог доба. Један од одељака посвећен је укупном и порушном оделу, у коме Тодоровић обрађује и фунерарни аспект народне културе – обичаје и обреде опроштаја везане за сахрањивање и култ мртвих, чиме се додатно потврђује ауторов свеобухватан приступ проучавању традиционалног живота Рашке.

Збирка народних ношњи Рашке сакупљена током истраживања чини упечатљиву завршницу студије. Поглавље је илустровано фотографијама високог квалитета, које визуелно документују различите делове традиционалне одеће: од покривала за главу, кошуља, панталона, сукњи, огртача и чарапа, па све до обуће, украсних елемената и накита. Са основном каталогизацијом која, поред инвентарског броја, садржи податке

о месту порекла (село, општина) и приближној старости одевног предмета, ова збирка представља вредан музеолошки и етнографски материјал, значајан за даље проучавање традиционалне ношње и културног наслеђа Србије, али и драгоцен ресурс за презентацију и очување материјалне културе овог подручја.

Монографија Далибора Тодоровића употпуњена је пописом казивача из више подручја општине Рашка и града Новог Пазара, што сведочи о обиму теренског истраживања. Приложен је и детаљан регистар непознатих речи, који ће користити како стручњацима, тако и широј читалачкој публици.

Највећи део представљене грађе је нов и до сада необјављен, што ову монографију чини посебно драгоценом. Кроз целокупан рад аутор доследно указује на локалне специфичности, истовремено интегришући културно наслеђе Рашке у шири српски културни контекст. Монографија отуда има вишеструки значај – не само као допринос очувању и промоцији нематеријалне културне баштине већ и као драгоцен извор за будућа истраживања у домену етнологије, културне антропологије, а нарочито у области етномузикологије.

Посебну вредност овој монографији даје и чињеница да аутор потиче из средине коју проучава. Рођен и одрастао у Рашки, дуги низ година је активно учествовао у раду локалног фолклорног ансамбла, што му је омогућило непосредан увид у традицију и свакодневицу заједнице. Иако професионално делује у области ветеринарских наука, његово дуготрајно интересовање за традиционалну културу родног краја подстакло га је на прикупљање, систематизацију и публикување етнографске и етномузиколошке грађе. Теренска истраживања која је спроводио више од деценије резултирала су бројним звучним записима који су архивирани у Тонском архиву Радио Београда, као и сарадњом са РТС-ом на реализацији музичко-документарног филма у серијалу *Српски извори*. Као вишеструки лауреат Сабора фрулаша у Прислоници, овенчан и мајсторским писмом, Тодоровић је препознат као један од најистакнутијих представника очувања изворног музичког израза. Управо та емотивна везаност за завичај, лична посвећеност очувању културног наслеђа – препозната и валоризована од стране релевантних стручњака – и теренска етика заснована на уважавању казивача и локалне заједнице, доприносе целовитости и стручној убедљивости овог рада.

Етнографско наслеђе Рашке: игре, песме, обреди и ношња представља квалитетно, свеобухватно и драгоцено дело које доприноси очувању и промоцији културне баштине Рашке области, али и српске традиције у ширем смислу. Рад Далибора Тодоровића важан је корак у стручном

мапирању наслеђа овог дела Србије, који је до сада био недовољно истражен у етномузиколошкој, етнологско-антрополошкој и фолклористичкој литератури. Ово потврђују и рецензије четворо релевантних стручњака, које су приложене на крају монографије.

Публикација је написана јасним и приступачним стилем, чиме је погодна не само за стручњаке из свих поменутих области и дисциплина, већ и за ширу јавност заинтересовану за народну културу и традицију. Тодоровићево дело ће засигурно бити кључна литература за сва будућа истраживања Рашке области и њеног етнографског наслеђа. Упркос поменутих недостацима који не умањују целокупну вредност рада, ова књига заслужује значајно место у домаћој и регионалној научној библиографији – као једно од референтних дела на тему традиционалне културе српског народа, посебно у контексту културне баштине Рашке области.

Примљено/Received: 4. 7. 2025.
Прихваћено/Accepted: 6. 7. 2025.